

ЧӀваш халӀх сӀмахлӀхӀн тӀнчинче

(КӀсӀн класри ачасемпе ирттермелли уяв сценарийӀ).

□ Тёллевё:

□ - чăваш халăхĕн авалтан пынă йăли-йёркисене, сăвă-юрăллă, вайă- ташăллă уявёсене упраса хăварасси;

□ Задачисем :

□ -ачасен пуплев, шухăшлав енёсене аталантарасси.

□ -ачасене ыра та түрĕ кăмăллă пулма, ваттисене хисеплеме, тăван халăхпа çĕр-шыва юратма вĕрентесси.

□ -чăваш ташши – юррине, тăван чĕлхе илемне туйма хăнăхтарасси.

□ Уяв мелёсемпе меслечёсем :

□ ~~Интернетра, Чăваш Республикин сайтёнче, чăваш юмах-халапёсене, ача-пăча ваййисене, сăпка, чăваш юррисене, ваттисен сăмахёсене, чăваш ташшисене, сăввисене тишкерсе тухрăмăр, сыртарса илтёмёр. Çавăн пекех тёрлĕ сулсенче вёренме усă курнă «Тăван сăмах» тата хушма вулав кёнекисене пăхса тухса хамăра кăмăла каякан кирлĕ материалсене сырса илтёмёр.~~

□ Малтан аңланман сăмахсемпе паллашрăмăр, унтан палартуллă вулама, пăхмасăр калама вёрентёмёр.

□ Чăваш юрри- ташшисене вёренме ялти фольклор «Мерчен» ушкăнĕпе тёлпулу ирттертёмёр. Вёсем мёнле юрланине итлерёмёр, ташланине куртăмăр. Вёсен юррисене сырса илтёмёр, чăваш ташшин тёрлĕ хусканăвёсене вёрентёмёр.

□ Кирлĕ хатёрсем:

□ Ручка, хут, магнитофон, проигрыватель, чăваш тумёсем, тёрлĕ музыка инструменчёсем.

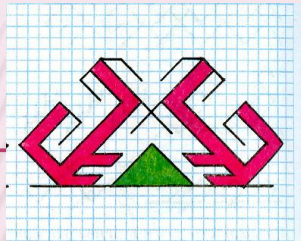
САПКА ЮРРИСЕМ

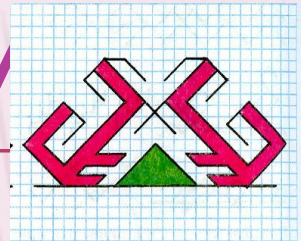
**Нянине-паппине,
Ачине – сәпкине.
Ләштәр-ләштәр ярәнма,
Шәппән-шәппән сывәрма...**

**Нянине-тунине,
Ачине-урине,
Тәппи-таппи сүреме,
Кәрәс-кәрәс тутарма.**

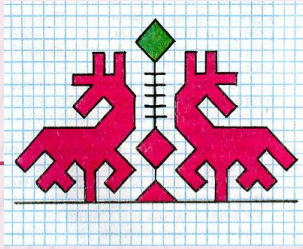
ЙАПАТМАЛЛИ СЌВЌСЕМ ШУТЛАВ СЌВВИСЕМ

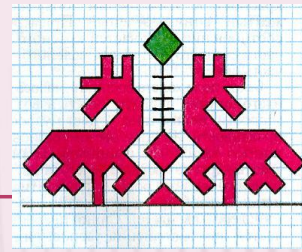
**Пысӑк пул, пысӑк пул,
Уссен маттур ача пул,
Юрлама та ӑста пул,
Ташлама та маттур пул :**

**Вӑл-вӑл вӑлтӑрен,
Вӑлтӑрен ӑшӑнче
Сар кайӑк чӑппи пур.
Эс те чипер, эп те чипер,
Чӑн чиперри-сик тух!**

ВАЙАСЕМ

«Пиџиххи пӑрахмалла»

**Эп утатӑп хурланса,
Хама юлташ шыраса
Утсан-утсан чупатӑп
Пиџиххи пӑрахса
хӑваратӑп.**

«Ўсерем ватса вир акрӑм» -

- Ўсерем ватса вир акрӑм, вир акрӑм. (2 хут)
- Эпир ӑна, эпир ӑна таптатпӑр. (2 хут)
- Эсир мӑнпе таптатӑр, таптатӑр?
- Утсем ярса, утсем ярса таптатпӑр.

МАХСЕМ. ПУЛМАСЛА ХАЛАПСЕМ.

Мулкач.

Эпир пёрре асаттепе сунара кайрәмәр. Пёр мулкач куртәмәр. Хәвалама тытәнтәмәр. Хәваласа җитрёмөр те кўсөкпе иле-иле җапатпәр — вилмест. Эпё хам хыт курәкпа кәна петём — мулкач вилчө кайрө.

Асаттепе иккөн җөклесе хума тәрәтпәр — хураймастпәр. Хам пөчченех тытрәм та мулкача җөклерём хутәм.

Пар лаша кўлнө хамәр. Пар лашана хәвалатпәр — туртаймаҗҗө. Пөрне тәварса, пөрне кәна хәвартәмәр — туртатө.

Киле таврәнтәмәр. Мулкача асаттепе йәтма тәрәтпәр — йәтаймастпәр. Пөччен тытрәм та вәштах йәтрәм.

Аләкран көртме тәрәтәп — көмест. Төнөрен төтрём те — көчө кайрө. Мулкача хуранта пөҗсерме тәрәтпәр — көмест. Җәпалана хуратпәр — тулмасть.

Аннене пөҗсерме хушрәм. Анне пәхса тәман та, яшки хытә вөренө, мулкач вөренипе хурантан тухнә та үкнө. Ана кушак җинө те янә. Мулкача хамәр җиеймерёмөр те.

Тилөпе упа

Тилөпе упа тус пулнә. Вөсем пөрле өҗсе җинө. Вөсен пөр җерес пыл пулнә.

Ана тилли вәрттән җинө. Упи калать, тет:

— Пыла кам җинө? — тесе калать, тет. — Эс җинө пуль!

Тилли калать, тет:

— Эп җимен, ху җинө пуль! — тесе калать, тет.

Упи калать, тет:

— Эп җимен!

Тилли калать, тет:

— Атя кәмакана кутән тәрса хөртөнер! — тесе калать, тет.

— Камран пыл тухать, җав айәплә пулө.

Упи калать, тет:

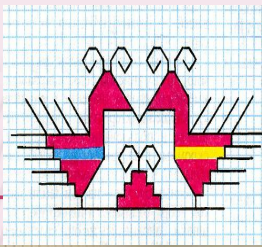
— Атя, эппин, тәрар!

Тәрәҗҗө, тет, кәмака хутнә чухне. Тәра-тәра упи җывәрсах кайнә, тет, Упи җывәрса кайнә, тет те, тилли пыл илнө, тет, упи җумне сөркеленө, тет. Упана:

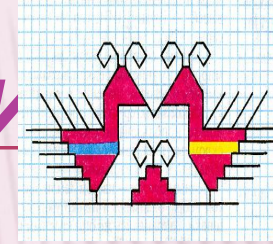
— Тәр-ха! — тесе калать, тет. — Санран пыл тухрө, — тесе калать, тет.

Упа айәплә пулчө, тилли түрө пулче, тет.

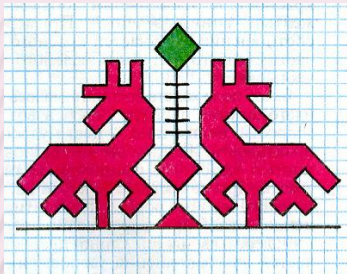

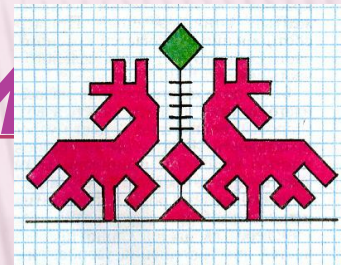
ЧӀВАШ ХАЛӀХ ЮРРИ

- Улми лайӀх-и?
- Улми лайӀх-и,
- ссски лайӀх-и?
- ПирӀншӀн пулсан ссски лайӀх.
- улми тата лайӀхрах.
-
- ШӀшки лайӀх-и,
- мӀйӀрӀ лайӀх-и?
- ПирӀншӀн пулсан шӀшки лайӀх,
- мӀйӀрӀ тата лайӀхрах.
-
-
- Уй-хир лайӀх-и,
- тыр-пул лайӀх-и?
- пирӀншӀн пулсан уй-хир лайӀх,
- тыр-пул тата лайӀхрах.
-
- Юрри лайӀх-и,
- ташши лайӀх-и?
- ПирӀншӀн пулсан юрри лайӀх,
- ташши тата лайӀхрах.Эх!

ЧАВАШ ХАЛАХ ТАШШИ

- Линкка-линкка авкаланма юман хӓма кирлӓ
Халь те юман, халь те юман, тата юман кирлӓ

Йӓкӓш-якӓш шуҫкалама яка хӓма кирлӓ
Халь те яка, халь те яка, тата яка кирлӓ

Тапӓр-тапӓр ташлама кӓмӓл пушмак кирлӓ
Халь те кӓмӓл, халь те кӓмӓл, тата кӓмӓл кирлӓ

Чуп-чуп чуп тумачипер хӓрӓ кирлӓ
Халь те чипер, халь те чипер, тата чипер кирлӓ

БАТТИСЕН СĂМАХЁСЕМПЕ КАЛАРАШСЕМІ

- Вёрентекен пур чухне **вёренсе юл.**
- Чёлхепе мар, ёс **пемухтан.**
- Алара ёс пултър, **пусра ас пултър.**
- Чакъртан **асла ан пул.**
- Ват сын-**тават сын.**
- Вайран **вакар тухать.**
- Чакър-тавар **хире-хирёс.**
- Макра-макра ёслекен **кула-кула синё тет.**
- Кёркунне ситсен, **пурте тутя.**
- Кёр пустарать, **хёл салатать.**

КАСАК ЫЙТУСЕМ. ШҮТСЕМ. ТУПМАЛЛИ ЮМАХСЕМ.

- Йёкёт, Мёкёт, Чёпёт пасара кайнă. Йёкётпе Мёкёт киле таврăннă, пёри ўксе юлнă. Хăшĕ ўксе юлнă?
- Миша, Гриша, Çатлаттар кимёпе ишсе пынă. Мишăпа Гриша шыва путнă. Кимĕ çинче кам юлнă?
- - *Тинĕс тĕпĕнче мĕнле чул ыртать?*
- Çĕрелле пăхрăм-хура куртăм, çулелле пăхрăм-кăвак куртăм.
- Ёçлет, ёçлет-ывăнмасть.
- Шыва кĕрсен те типĕ çүрет.

СӀНАВСЕМПЕ ПАЛЛАСЕМ

□

Йытӓ хутланса ыртсан- сивве,
рисене тӓсса ыртсан- ӓшша,
урӓк синче йӓвалансан,
сил тухать.

Кушак сӓтел урине чӓрмаласан,
сулла сумӓр пулать,
хӓлле тӓман пулать.

ОРЛАМА ТА ТАШЛАМА ТА ПИТ ЁСТА ЭПИФ

- Пёчэк сеч путене
- Сарӑ тулла юратать,
- Юратать, юратать
- Чӑнахах та юратать.
-
- Пёчэк ача Петёр пур
- Сад пахчине юратать.
- Юратать, юратать
- Чӑнахах та юратать.
-
- Сад пахчине тухать те,
- Улма-сырла пуҫтарать,
- Пуҫтарать , пуҫтарать
- Чӑнахах та пуҫтарать.
-
- Улма-сырла пуҫтарать,
- йыш пуҫтарса хӑналать.
- Хӑналать, хӑналать
- Чӑнахах та хӑналать.

Выляр-и, кулар-и?
Гуссем пёрле савнар-и?
Юрлар-и? Ташлар-и?
Ёмёр пёрле пурнар-и?

ВТАПУС ПИРЕ ИТЛЕНЁШЁН!

Вёрентекен:

**Пирён вайă-кулă, ташă – юрă
вёсленчĕ. Малашне паян юрланă
юрăсене, ташăсене, вайăсене манса
каяс марччĕ.**

**Ёсре, вёренюре тăрăшса, хавхаланса
вай хурăр.**

УСӐ КУРНӐ ЛИТЕРАТУРА:

- Трофимов Г.Ф. Ача-пӑча самахлӑхӗ, Ш.. Чӑваш кӗнеке издательстви, 1993 с, 304с.
- Тӗрлӗ сулсенче вӗренме усӑ курнӑ «Тӑван сӑмах» тата хушма вулав кӗнекисемпе усӑ курнӑ.
- Воронцов Г.И. Ача-пӑча вӑййисем. Ш., Чӑваш кӗнеке издательстви, 1992,128 с.